

PRINCIPALELE REALIZĂRI ALE ARHEOLOGIEI ROMÎNEȘTI ÎN ANII REGIMULUI DEMOCRAT-POPULAR

Arheologia romînească ocupa în primele decenii ale secolului nostru un loc apreciat în cercetarea științifică internațională. Competența, munca plină de sacrificiu, precum și capacitatea de organizare ale lui Vasile Pârvan — cărui Ion Andrieșescu i-a fost un valoros ajutor și continuator — au determinat în perioada 1914—1944, în ciuda condițiilor nefavorabile din timpul regimului burghezo-moșieresc și cu toate scăderile de ordin științific și ideologic — un oarecare avînt al activității de cercetare arheologică din țara noastră. S-au pus pe baze mai științifice și s-au intensificat în măsură apreciabilă cercetările de arheologie a comunei primitive, ca și cele privind perioada sclavagistă — cu cele două aspecte ale ei, colonizarea greacă din Dobrogea și stăpînirea romană din Dacia și Moesia — s-au formulat, deși dintr-un unghi de interpretare accentuat idealist și cu unele tendințe șovine, unele principii juste cu privire la dezvoltarea autohtonă a procesului istoric în perioadele amintite, punîndu-se din nou și mai documentat în evidență rolul populațiilor geto-dace în formarea poporului român și s-au intuit măcar, dacă nu s-au exprimat în teze precise, liniile de cercetare în domeniul arheologiei prefeudale și slavo-romîne. Lipsa unei concepții științifice și coerente cu privire la legitatea dezvoltării procesului istoric, la rolul maselor muncitoare și al luptei de clasă, lipsă izvorită din poziția de clasă a majorității istoricilor din acea vreme, a fost ca să spunem așa, mediul de cultură pe care a crescut și individualismul de-a dreptul anarhic care a bîntuit în cîmpul cercetării istorice în general în perioada premergătoare instaurării puterii populare. Astfel se explică împrejurarea că, în ciuda strădaniilor lui Pârvan și ale școlii create de el, cercetările arheologice din țara noastră nu au putut fi puse atunci pe un fundament științific solid și nici coordonate și sistematizate deplin; nu s-a putut crea un Institut de arheologie, iar arheologia orînduirii feudale a rămas, cu toate că se făcuseră unele descoperiri importante (de ex. la Curtea de Argeș), un domeniu în care diletantismul predomina încă și mai puternic ca în celelalte sectoare ale arheologiei romînești.

Este din aceste motive explicabil că o dată cu lichidarea regimului burghezo-moșieresc, cu preluarea puterii de către clasa muncitoare și cu revoluția culturală determinată de construirea socialismului să se fi creat și pentru cercetarea

arheologică noi condiții, fundamentale deosebite de cele anterioare, atât pe plan ideologic, cât și material și organizatoric. În mod obiectiv, începînd cu procesul de construire a socialismului, o nouă perioadă s-a deschis și în istoria cercetărilor arheologice din țara noastră. A devenit astfel în primul rînd posibilă o planificare de ansamblu, în funcție de probleme precis formulate științific, a întregii munci de cercetare din acest domeniu, au fost înlăturate excescențele individualiste, aplicîndu-se în mod consecvent principiul muncii colective, s-au creat prin aceasta condițiile unei cercetări egale, uniforme, a tuturor regiunilor țării și a tuturor perioadelor istorice pe care activitatea arheologică poate și trebuie să le cuprindă și s-a eliberat și acest domeniu de muncă în colectiv și în folosul colectivității de coșmarul absenței sau insuficienței mijloacelor materiale. Organizarea și coordonarea întregii munci științifice din țara noastră în cadrul *Academiei Republicii Populare Romîne* a realizat și premisele nemijlocite ale creării *Institutului de arheologie*, ca formă organizatorică superioară a elaborării tematiche și a executării cercetărilor arheologice.

Mai presus de toate însă revoluția socialistă, menită a scoate și țara noastră, în răstimp minim, din starea de înapoiere în care fusese menținută, a determinat aplicarea în cîmpul cercetării științifice și implicit și în arheologie a concepției marxist-leniniste, întemeiate pe principiile materialismului dialectic și istoric.

O viziune luminoasă și coerentă asupra desfășurării procesului istoric, o metodologie strictă și just orientată, contactul strîns cu activitatea și succesele științei sovietice au pus cercetarea arheologică romînească din anii puterii populare pe baze cu totul noi și i-au determinat în mod esențial eficiența.

Materialismul istoric, pe care clasicii marxism-leninismului și apoi cercetarea sovietică l-au demonstrat și fundamentat și pe studiul etapelor de început și vechi ale istoriei omenirii — tocmai cîmpul cel mai propriu de cercetare al arheologiei — a fructificat în măsură considerabilă și acest domeniu de cercetare și a determinat o înțelegere profundă și justă a procesului istoric.

Orientarea atenției cercetărilor asupra structurilor social-economice, asupra mijloacelor de producție — și în primul rînd a uneltelor de producție — asupra evoluției neconținute a relațiilor de producție, precum și asupra ansamblului dezvoltării istorice în cadrul unei legități demonstrabile științifice, a dat adîncime noilor cercetări, a încadrat cercetarea arheologică romînească pentru întia dată în mod hotărît și consecvent în studiul istoriei societății omenesti și a transformat-o dintr-o simplă preocupare de « antichități », în care tinea să se înnămolească, într-o adevărată disciplină istorică.

Desigur că unele tendințe care mai persistă pe ici-pe colo de a se accentua prea mult latura tehnicistă a acestor cercetări nu pot și nu trebuie să umbrească realitatea cotiturii fundamentale și durabile pe care arheologia romînească a realizat-o în acest răstimp. Atît rezultatele înregistrate, unele de excepțională importanță și asupra cărora se va stăruie aci mai îndelung, cât și considerația și recunoașterea pe care specialiștii din țările prietene o acordă noii școli arheologice romînești — considerație și recunoaștere pe care în ultima vreme și numeroși oameni de știință de dincolo de limitele lagărului socialist se văd obligați să nu i le refuze — constituie o dovadă obiectivă a progreselor realizate în acest domeniu. Au existat și există desigur și lipsuri, scăderi și greutăți, pe care nu trebuie să le pierdem din vedere, ci dimpotrivă să le avem mereu prezente în minte pentru a le înlătura cît mai curînd. Ele au fost reamintite

în parte, pentru întreg domeniul cercetării istorice din țara noastră, în mod neechivoc și concret¹.

Conștienți de necesitatea îmbunătățirii continui a muncii noastre, a aplicării tot mai consecvente și mai adâncite a metodologiei marxiste în cercetarea arheologică, socotim legitim să consemnăm aici, ca o altă manifestare a optimismului cu care sîntem îndreptățiți să privim viitorul construcției socialiste, măcar cele mai importante realizări ale arheologiei romînești obținute în condițiile schițate mai sus. Aceste rezultate au fost în cea mai mare măsură folosite și valorificate și cu prilejul redactării primului volum (istoria străveche și veche) al tratatului de *Istoria Romîniei*.

*

Etapa din dezvoltarea societății omenești pe teritoriul patriei noastre caracterizată prin apariția și evoluția primei orînduiri social-economice, cea a comunei primitive, nu poate fi cunoscută și studiată decît aproape exclusiv pe bază de documente arheologice. S-a socotit de aceea necesar ca un prim efort să se facă în această direcție, urmărindu-se în plus să se șteargă diferențele care existau în cercetarea din acest punct de vedere a diferitelor regiuni ale țării. Cu mijloace materiale considerabile și printr-o activitate care continuă încă s-au deschis numeroase noi șantiere de săpături arheologice, realizîndu-se în răstimpul discutat aici un mare multiplu a ceea ce se făcuse înainte (și oricum, activitatea arheologică organizată din țara noastră va împlini în curînd 100 ani!).

În ceea ce privește cercetările din domeniul *paleoliticului*, în care lipsurile și scăderile moștenite erau dintre cele mai grave, au existat și după eliberare greutăți în legătură cu cadrele calificate și cu organizarea cercetărilor, prin însăși natura lor de caracter mai complex. Astăzi se poate afirma că, în parte în colaborare cu colectivul de antropologie al Academiei R.P.R., și cercetările asupra paleoliticului au început să se încadreze în ritmul celor privind alte epoci, mai ales după ce, într-un sector special al Institutului de arheologie, un număr minim de cadre tinere au fost deja formate. Descoperirile recente din valea Dirjovului (r. Slatina), ca și altele din cuprinsul șantierului arheologic de la marele complex Bicaz, au prelungit cu mult în trecutul îndepărtat cel mai vechi moment cunoscut pînă astăzi în care primii oameni (hominizii, «oamenii maimuță») au locuit pe aceste pămînturi. S-a dovedit astfel că și teritoriul țării noastre a făcut parte din marea arie geografică de locuire a primilor oameni și deci din aceea pe care s-a petrecut procesul de antropogeneză. Prin alte descoperiri de la Bicaz, din paleoliticul superior, s-a stabilit că și țara noastră a fost locuită de neantropii fosili care au creat cea mai înaintată cultură din acele vremi (începînd de acum circa 30—40 000 ani) cunoscută pînă atunci din spațiul cuprins între Don și R. S. Cehoslovacă, dar neatestată încă la noi (aurignacianul superior răsăritean sau *gravellianul*). În domeniul cercetării neoliticului, în care activitatea a fost mai intensă, numai simpla înșiruire a succeselor înregistrate după eliberarea țării ar ocupa un loc prea mare față de proporțiile acestei treceri în revistă. Este suficient să amintim că s-au descoperit complexe culturale a căror existență nici nu fusese măcar bănuită și care au

¹ A se vedea editorialul: *Pentru aplicarea consecventă a teoriei marxist-leniniste în cercetările istorice*, din revista *Studii*, XI, 6, 1958, p. 5—20.

pus pe baze cu totul noi cercetarea întregului neolitic central și est-european. Printre acestea se prenumără cultura *Criș* și cea a *ceramicii liniare* descoperite în Moldova și Transilvania, cea de tip *Vinča* și fazele vechi ale culturii *Boian*, scoase la iveală în Oltenia și Muntenia. În Dobrogea s-a descoperit și cercetat complexul neolitic de tip Hamangia, identificându-se aici, de asemenea în chip neașteptat, o succesiune de faze culturale de origine mediteraneană și sud-vest-asiatică, dar evoluind apoi local, și totodată cele mai vechi cimitire neolitice din aceste părți ale Europei. După modelul cercetărilor sovietice și în strînsă legătură cu activitatea expedițiilor arheologice sovietice, s-a extins și adîncit considerabil studiul complexului cultural neolitic de tip *Cucuteni*, prin dezvelirea pentru întia dată, a unei întregi așezări, cea de la Hăbășești (r. Rom an)— în timp ce aceea de la Trușești (r. Trușești) este și ea aproape complet săpată. Aceste lucrări, ca și numeroase alte săpături executate în aceeași problemă, au îngăduit să se stabilească succesiunea completă a fazelor de dezvoltare a acestor triburi, sezisîndu-se totodată elemente importante din evoluția lor social-economică (de la matriarhat la patriarhat, de la economia de cultivatori primitivi la aceea păstorească) și aducîndu-se o contribuție la fundamentarea concretă a procesului universal-istoric al primei mari diviziuni sociale a muncii.

Cercetările în teren și studiile elaborate în anii puterii populare asupra epocii neolitice din România au întregit în măsură considerabilă cunoașterea în ansamblu și în toate regiunile țării a acestei etape importante din dezvoltarea orînduirii comunei primitive, au înlăturat așadar numeroase pete albe care existau pe harta răspîndirii triburilor neolitice, au stabilit cel mai complet și mai încheșat sistem de cronologie relativă a acestei epoci din cîte există în aceste părți ale Europei și au situat cercetarea arheologică romînească din acest domeniu în primele rînduri ale întrecerii internaționale.

O atenție deosebită s-a acordat perioadei de trecere de la economia neolitică avansată la aceea a epocii bronzului, — întemeiată de data aceasta pe agricultura primitivă cu plugul și pe creșterea dezvoltată a animalelor domestice. Procesul transformării, în parte în ritm « furtunos », a triburilor neolitice locale, pe baza modificării interne a relațiilor lor de producție, dar în strînsă legătură cu evenimentele istorice, cum au fost contactul și amestecul cu triburile de păstori veniți dinspre răsărit și influențele culturale de origine sudică-mediteraneană, ca și trecerea la relațiile patriarhale și răspîndirea probabilă a graiurilor indo-europene, au fost mult luminate de cercetările privind ultimele etape din dezvoltarea culturilor neolitice tîrzii locale și grupul de înmormîntări tumulare așa-numite « cu ocru roșu » (de ex. la Glăvăneștii Vechi și Valea Lupului, r. Iași, la Stoicani, r. Bujor, Rast, r. Gura Jiului și Verbița, r. Plenița), precum și a noilor așezări din pragul epocii bronzului (de pildă la Foltești-Ruptura, r. Bujor, Cernavoda etc.).

Pentru epoca bronzului ea însăși, prima mare perioadă de dezvoltare a relațiilor patriarhale, se poate de asemenea semnala identificarea unui nou complex cultural în Oltenia (cultura *Verbicioara*), necunoscut pînă acum, săparea în întregime a cimitirului de incinerare de la Cîrna, r. Gura Jiului (cu 116 morminte descoperite), precum și intensificarea săpăturilor din așezările și cimitirele de la Sărata Monteoru. În vestul țării, săpături făcute în Crișana la Virșand și Socodor, Sîntion și Otomani, — ca și cele de la Pir din bazinul Someșului — au adus o contribuție reală la studiul marelui complex cultural din epoca bronzului numit *Otomani*, care se extinde și în partea nord-

estiică a R. P. Ungare și în răsăritul Slovaciei, fiind studiat acolo paralel de arheologii maghiari și slovaci.

Și pentru această epocă, săpăturile amintite, ca și numeroase alte cercetări pe tot cuprinsul țării au condiționat o mai precisă cunoaștere a bazei economice și a suprastructurii diferitelor uniuni tribale care se constituiseră pe teritoriul țării noastre și o mai exactă periodizare a desfășurării procesului istoric. Tezele teoretice privind apariția, structura și evoluția democrației militare în cuprinsul patriarhatului incipient au putut fi verificate prin numeroase date concrete arheologice, referitoare bunăoară la răspîndirea armelor de piatră și de bronz sau la apariția și frecvența mormintelor de luptători. Ca și pentru neolitic, și pentru această epocă primul volum al tratatului de *Istorie a României* va putea înfățișa maselor largi, pentru întâia dată, harta răspîndirii regionale a diferitelor arii culturale și unional-tribale care au acoperit în acele vremi teritoriul țării noastre.

Perioada de trecere către prima epocă a fierului (*hallstattul* timpuriu) a reprezentat și în spațiul carpato-dunărean un răstimp de noi transformări economice, prin predominarea din nou a păstoritului, și de mișcări ample de triburi. Este perioada în care se cristalizează diferențierile lingvistice care au dus la separarea tracilor de iliri, slavi și iranieni și se constituie, în condițiile difuzării metalurgiei fierului, noile uniuni tribale, în sinul cărora se vor diferenția apoi treptat de restul tracilor (sudici), formațiile tribale geto-dace. Cercetările întreprinse în perioada ce s-a scurs de la eliberarea patriei noastre au adus și cu privire la această perioadă de trecere contribuții noi, de natură să modifice nu numai interpretarea generală istorică, așa cum o schițaseră ultima dată V. Pârvan și continuatorii săi, dar și temeiurile faptice pe care ei se bazuiau.

S-a realizat astfel în primul rînd un studiu de ansamblu asupra tuturor descoperirilor de depozite și turnătorii, ca și de obiecte izolate de bronz din vremea respectivă, studiu completat cu o anchetă minuțioasă asupra descoperirilor asemănătoare din regiunile învecinate. Această lucrare de sinteză arheologică urmează să fie publicată în curînd. În afară de aceasta, prin săpăturii care se află în parte în curs de executare (de ex. la Mediaș), s-au stabilit mai precis formele de viață și aspectele culturii materiale proprii triburilor de aici. O cercetare paralelă, în strîns contact de colaborare științifică, se face și de către expediția pruto-nistrieană a Institutului pentru istoria culturii materiale a Uniunii Sovietice. În felul acesta s-au putut pune pe baze noi încercările de a determina epocă și căile de răspîndire a metalurgiei fierului în această parte a Europei (cu rolul respectiv ce trebuie atribuit « căii cimeriene » prin Caucaz și celei balcanice) și s-au lămurit în parte premisele contactului dintre marile arii culturale, și lingvistice ale vremii (iraniană, tracică, ilirică și slavă). Este evident că în acest domeniu, care se leagă nemijlocit și de problema originilor îndepărtate ale triburilor geto-dace și ale culturii lor, efortul va trebui continuat și intensificat.

De interes mai imediat au apărut cercetările privind prima epocă a fierului propriu-zisă (*hallstattul*), în cursul căreia metalurgia fierului începe a se dezvolta pe baze locale și la capătul evoluției căreia se produce constituirea definitivă a triburilor geto-dace (în anii între circa 800—450 î.e.n.). Săpăturile făcute atît în Moldova (de ex. la Corlăteni, Trușești și Valea Lupului în reg. Iași, Poiana, r. Adjud, Stoicani, r. Bujor), ca și în Oltenia (de ex. la Balta Verde), au concretizat cunoașterea acestei perioade într-un chip care poate fi caracte-

rizat, prin raport la ceea ce se știa înainte, drept îmbrăcarea cu țesuturi vii a unui schelet. Predominarea încă a economiei păstorești — însoțită desigur și de o oarecare agricultură — și caracterul din nou mai accentuat războinic al relațiilor dintre triburi și uniuni, strâns legate de procesul de răspândire a noilor unelte și arme de fier și în condițiile determinate de absența încă a plugului perfecționat (cu brăzdar de fier), au dat acestei prime perioade a epocii fierului caracterul unui răstimp în care relațiile de producție patriarhale ajung treptat în conflict cu dezvoltarea — ea însăși în parte împiedicată de acele relații — a forțelor de producție.

Teoria catastrofei produse la trecerea de la epoca bronzului la aceea a fierului (presupusa dispariție bruscă a culturii înfloritoare a bronzului) a fost dezmințită de noile cercetări și descoperiri, care au îngăduit să se urmărească mai complet și mai precis, cu ajutorul datelor arheologice, transformările economice și sociale din acel timp. Înmulțirea descoperirilor de caracter « scitic » atât în Transilvania (de ex. Costești, r. Tg. Mureș, Ciumbrud, r. Aiud, Sf. Gheorghe, r. Sf. Gheorghe), cât și în regiunile extracarpătice ale țării noastre (mai ales la Birsești, r. Vrancea și Ferigile, r. R. Vilcea), ca și observațiile care s-au putut face cu ocazia săpăturilor arheologice, au lichidat vechea concepție cu privire la acțiunea catastrofală a unor presupuse « invazii » scitice la apus de Nistru și au demonstrat justetea punctului de vedere documentat recent de învățații sovietici după care nu se poate vorbi de o pătrundere năvalnică în spațiul carpato-dunărean a unor triburi scitice, sau de expediții masive de jaf și de distrugere, ci mai degrabă de triburi și culturi locale, asupra cărora s-a exercitat o intensă influență culturală scitică începând din secolul VI î.e.n.

*

Studierea planificată și just orientată științific, prin metodele arheologiei, a dezvoltării orînduirii comunei primitive pe teritoriul țării noastre și-a găsit în anii puterii populare cea mai firească încununare în amploarea și adîncimea cercetărilor cu privire la dezvoltarea social-economică și culturală a populațiilor geto-dace din perioada a doua a epocii fierului. O dată cu înlăturarea concepțiilor greșite asupra organizării sociale a geto-dacilor, ca și asupra rolului lor istoric, general și local, prin aplicarea analizei materialist-istorice la faptele documentare cunoscute, s-au creat premisele unor cercetări arheologice fructuoase, menite să pună în justă lumină științifică pe de o parte încadrarea istoriei geto-dacilor în legitatea dezvoltării societății omenești, pe de alta, rolul lor real — esențial ca fond autohton, dar interpretat și înțeles de pe pozițiile teoriei marxist-leniniste, care exclud orice formă de șovinism, — în procesul de formare a poporului român.

Reluarea săpăturilor, lăsate în parte îndelung în părăsire, după avîntul relativ din vremea lui Pârvan, de la Zimnicea, Poiana, Popești (r. Domnești), deschiderea unor șantiere de săpături arheologice corespunzătoare ca mijloace de lucru și metode de cercetare în complexul cetăților dacice din Munții Sebeșului (la Piatra Roșie, Grădiștea Muncelului, Blidaru, dar și în alte numeroase puncte), ca și executarea a multor altor săpături pe tot întinsul țării, au îngăduit să se urmărească dezvoltarea societății geto-dace de la formele tîrzii ale democrației militare la primele formații statale de caracter sclavagist primitiv și a culturii lor materiale de la elementele dezvoltate ale primei epoci a fierului pînă în pragul civilizației. S-a lămurit procesul de formare și evoluția culturii

geto-dacice din epoca a doua a fierului (între circa 450 î.e.n. și cucerirea romană), stabilindu-se cu mult mai multă precizie decît fusese posibil să se facă înainte — și se făcuse cu unele interpretări esențial greșite — rolul diferiților factori care au acționat în acel proces, și anume al celui autohton din prima epocă a fierului, ca factor fundamental, apoi al celui grecesc, celtic, celtic și iliric. S-a stabilit pentru întîia dată, prin descoperirile de la Cernavoda și din alte locuri, momentul istoric, mult mai îndepărtat în trecut decît se credea, în care cultura dacică a celui de al doilea fier a început să se formeze (circa 450 î.e.n.), s-a precizat caracterul zonal și diferențiat cronologic al procesului și s-a putut în sfîrșit elabora o periodizare a dezvoltării societății dacice de-a lungul celor 550 de ani de durată a epocii a doua a fierului, întemeiată pe evoluția ei internă și pe acțiunea diferiților factori externi.

Dar rezultatul cel mai de seamă, de mare răsunset istoric, al noilor cercetări arheologice asupra istoriei dacilor este fără îndoială reprezentat de excepționalele descoperiri făcute în cetatea centrală a sistemului de fortificații din munții Sebeșului, cea de la Grădiștea Muncelului, unde au fost scoase la iveală pîrin săpături perseverente resturile unor mari construcții economice, militare și religioase din piatră, lemn și pămînt, datînd din epoca de maximă înflorire a culturii dacice, cu cele două virfuri ale ei, unul în epoca lui Burebista și celălalt în cea a lui Decebal. Precizarea caracterului organizării social-economice a populației dacice din acea regiune a țării și din vremea amintită, ca o formație statală sclavagistă incipientă, în care se petrece trecerea de la relațiile de producție comunitare ale orînduirii gentilice, la cele ale unei societăți ce se rupe în clase antagoniste, a constituit totodată una din cele mai importante cuceriri ale arheologiei romînești din perioada construirii socialismului și o documentată dovadă a eficienței și justeței metodei marxiste în interpretarea monumentelor arheologice și a știrilor scrise.

Realizarea unei cunoașteri mai adînci și mai largi a aspectelor și manifestărilor vieții dacilor de pe întregul cuprins al țării noastre (la care se adaugă și datele noi obținute în teritorii învecinate de cercetarea sovietică și cea cehoslovacă) a creat în același timp și premisele istorice și arheologice necesare, care lipseau în mare măsură, pentru sesizarea și urmărirea și mai departe în timp, dincolo de stăpînirea romană în Dacia și de încetarea ei, a continuității populațiilor dacice în spațiul carpato-dunărean. Problema așa-numiților daci « liberi », necuprinși în provinciile create de romani numai pe o parte din teritoriul dacic vechi, s-a putut pune și cerceta pe temelii sigure de abia datorită cercetărilor reamintite pe scurt în cele de mai sus.

*

Colonizarea litoralului Mării Negre de către grecii epocii arhaice și clasice a afectat, după cum se știe, de asemenea și țărmul dobrogean, unde s-au păstrat, pe teritoriul romînesc, pe lângă alte numeroase urme, mai ales ruinele celor trei orașe, Histria, Tomis (Constanța) și Callatis (Mangalia). Prezența acestor monumente a impus desigur încă de la început obligații precise arheologice romînești, care urma să-și aducă și ea contribuția la studierea pe plan internațional a sclavagismului clasic. Împrejurarea că — în timp ce ruinele ultimelor două orașe antice se găsesc în cea mai mare parte sub construcțiile actualelor orașe — la Histria ele erau absolut libere de construcții mai noi, constituia o ușurare esențială a cercetărilor.

V. Pârvan nu a pregetat de aceea să încerce în primul rînd dezvelirea pe plan mare și studierea ruinelor de la Histria și a deschis acolo în 1914 un șantier arheologic pe care l-a dezvoltat pînă la dispariția lui în 1927. Printr-o muncă plină de abnegație și o organizare a procurării mijloacelor de lucru în mare parte independentă de sprijinul oficial, Pârvan și continuatorii săi reușiseră pînă în 1944 să dezvelească o porțiune din zidul de incintă al cetății Histria din vremea stăpînirii romane (sec. III e.n.), să scoată la iveală unele monumente din interiorul cetății și să adune un număr de piese epigrafice, arhitectonice, sculpturale și ceramice, importante, cu ajutorul cărora s-au schițat primele încercări de reconstituire a istoriei politice și în parte și a celei culturale a acestui oraș. Planul restrîns de cercetări (care se limitase la incinta din epoca romană și nu a pătruns nici acolo decît incidental în adîncime, în straturile mai vechi), lipsa unei concepții juste asupra implicațiilor de ordin social, economic și istoric ale fenomenului întemeierii coloniilor grecești din acest teritoriu, cu consecința ignorării în mare măsură și a naturii schimbătoare a caracterului așezărilor grecești și a determinării sale obligatorii în funcție de caracterul societății autohtone cu care grecii au ajuns în contact nemijlocit, ca și greutățile materiale, au făcut ca lucrările șantierului Histria să progreseze foarte lent între 1914—1944 și să aducă doar o contribuție restrînsă, adeseori de natură pur factică, atît la istoria țării noastre cit și la cea a slavagismului clasic în genere.

La Callatis (Mangalia) săpături epizodice, lipsite de continuitate reală și de un plan de ansamblu, imposibil de elaborat atunci și din cauza împrejurărilor locale speciale, fuseseră executate de asemenea în incinta romană și în necropola tumulară (O. Târali și Th. Sauciu-Săveanu), cu rezultate nesistematizate și oricum mai puțin valorificate decît cele obținute la Histria.

Astăzi, după reorganizarea și intensificarea de către Academia R.P.R. a săpăturilor arheologice din centrele greco-romane de pe coasta romînească a Mării Negre, șantierul Histria, cel de la Mangalia și cel de la Constanța sînt cunoscute maselor largi din țara noastră prin numeroasele și importante descoperiri ce s-au făcut și ies neconținut la iveală acolo și sînt vizitate tot mai frecvent de cercetători și turiști.

Fenomenul colonizării grecești, etapele lui de dezvoltare, relațiile reciproce dintre greci și uniunile tribale geto-dace, temeiurile economice și sociale ale lor, ca și organizarea socială, politică și administrativă a fiecărei din cele două societăți aflate în contact, au devenit mult mai limpezi și înșeși manualele noastre de istoria patriei reflectă, prin lărgirea și îmbogățirea capitolelor respective, marele progres realizat.

În mod special lucrul a putut fi realizat prin folosirea experienței și tezelor învățaților sovietici care au cercetat și studiat orașele grecești din același complex aflate pe coasta sovietică a Mării Negre, și au aplicat principiile teoriei marxiste la interpretarea fenomenului, — și — ca urmare — prin restructurarea fundamentală a planului de săpături de la Histria.

Astfel, fără a se părăsi săpăturile din incinta romană, care dimpotrivă au fost lărgite și conduse în profunzime, noile săpături au încercat să cuprindă întreg spațiul locuit și clădit al vechiului oraș. S-au sesizat astfel în situații stratigrafice clare resturi importante din construcțiile civile, economice și de apărare din perioadele arhaică, clasică, elenistică și romană și s-au putut formula primele concluzii întemeiate cu privire la evoluția topografică a vechiului

oraș grecesc. Pe această bază, informațiile epigrafice descoperite mai demult sau scoase de-abia acum la iveală, ca și unele știri literare, au putut fi interpretate mai adânc și mai just, punându-se în evidență evoluția relațiilor de producție din societatea grecească de la Histria și rolul luptei de clasă în transformările politice, economice și culturale stabilite. În ultimii ani, a început și explorarea sistematică a necropolei tumulare a Histriei, cu noi rezultate, extrem de semnificative, privind relațiile orașului grecesc cu populația locală getă. Lucrările șantierului anexă de la Tariverdi (circa 15 km de Histria în interiorul Dobrogei) au arătat pentru întâia dată intensitatea și caracterul pătrunderii grecilor în interiorul ținutului, ca și a raporturilor lor cu băștinașii în perioadele arhaică, clasică și elenistică. Trebuie subliniat că cercetările de la Histria — mai ales — dar și din celelalte centre antice de pe litoral sau din preajma lui, nu s-au limitat numai la descoperirea și valorificarea monumentelor grecești, ci au cuprins deopotrivă și pe cele din perioada stăpînirii romane și a celei bizantine. Nu poate fi omisă de asemenea menționarea faptului că prin activitatea Muzeului regiional Constanța și cu sprijinul deplin al organelor locale ale puterii populare, în strînsă colaborare cu Institutul de arheologie, cercetarea și păstrarea ruinelor din cuprinsul orașelor Constanța (cu unele descoperiri și realizări despre care presa a relatat și de curînd) și Mangalia, ca și din alte puncte de pe litoral, legată și coordonată cu marile construcții economice și turistice ce se ridică acolo, au început să dea rezultate care completează în chipul cel mai bine venit realizările obținute prin lucrările de mare amploare, de lungă durată și de caracter sistematic executate în anii construirii socialismului la Histria.

Răsfîringerea cunoștințelor noi, prilejuate de marile cercetări din centrele antice de pe litoral asupra istoriei restului țării noastre au determinat, direct sau indirect, și o adîncire a cunoașterii și înțelegerii dezvoltării din regiunile mai apropiate sau mai îndepărtate. Lucrul este valabil și pentru perioada arhaică și clasică a dăinuirii centrelor grecești — prin limpezirea multor amănunte din viața triburilor geto-dace aflate în prima epocă a fierului și la trecerea către cea de-a doua, — și pentru cea elenistică — cînd relațiile greco-băștinașe se extind pînă în Transilvania, — ca și pentru perioada romană și bizantină, pentru care de pildă cercetările de pe litoral pun la dispoziție nu numai aspecte mai clare ale unor fenomene istorice care au afectat și restul teritoriului țării, dar adesea și ajutorul mai modest, dar important în desfășurarea cercetărilor, al unor *datări* relative sau absolute mai precise a numeroase elemente și situații arheologice.

Perioada sclavagismului roman, ca și monumentele referitoare la el, s-au bucurat în perioada dinainte de 23 August, atît în *Dacia* (în Oltenia, Transilvania, mai puțin în Banat), cît și în *Moesia* (Dobrogea) de o atenție, pe care desigur o meritau în sine, dar care, ținînd seama de ponderea ce li se dase prin raport la studiul dezvoltării societății băștinașe și în interpretarea desfășurării istoriei țării noastre, nu constituia mai puțin metodologic o orientare greșită. Studiată de pe pozițiile interpretării idealiste și unilaterale, a « misiunii civilizatorii » a imperiului, prin contrast cu lipsa presupusă de semnificație istorică a « barbarilor », pătrunderea romană în regiunile de la nordul Dunării de Jos nu a putut fi situată just în ansamblul istoriei patriei noastre, — cu toate cercetările și descoperirile arheologice, numeroase și valoroase care s-au făcut. S-a socotit de aceea, ca, pînă la o cunoaștere mai adîncită și mai largă a vieții

populațiilor locale, dinainte, din timpul și de după stăpînirea romană, și pînă la crearea premizelor unei înțelegeri mai juste a tuturor implicațiilor istorice ale acestui fenomen, cercetările arheologice referitoare la sclavagismul roman de pe teritoriul țării noastre să fie restrînse la minimum impus de obligația de a salva obiective periclitate și de unele probleme speciale (ca de ex. lămurirea problemei *limes*-ului din răsăritul Transilvaniei). După cum s-a amintit însă, pe litoralul dobrogean în mod necesar cercetarea straturilor din epoca romană a continuat și s-a intensificat.

Oricît de paradoxal ar părea, însuși faptul că în ultimii ani s-a socotit în mod general că săpăturile în obiectivele romane trebuie reluate și aduse la un anumit nivel de amploare și intensitate, confirmă justetea măsurii inițiale de a reține o vreme acest sector de activitate arheologică. Aceasta pentru că noile săpături și studii de arheologie romană se fac acum în *alt* spirit și urmăresc în mare măsură *alte* probleme. O dată ce s-a creat un cadru mai precis, mai clar și mai complet al cunoașterii vieții populațiilor locale și din momentul în care s-au putut formula mai just problemele pe care studiul sclavagismului roman din Dacia le putea lumina, după ce s-au dezbătut, pe baza rezultatelor înregistrate de arheologie, lingvistică și alte discipline, liniile pe care urmează să se miște cercetarea formării poporului român, reluarea săpăturilor arheologice în monumentele sclavagiste romane din țara noastră a putut fi preconizată și realizată pe baze noi. Astfel, redeschiderea șantierului de la Porolissum (Moigrad), inițierea dezgropării altor castre romane în Transilvania, reluarea lucrărilor de la Celei (Sucidava) și Capidava și a celor de la Barboși-Șendreni, săparea marelui cimitir din sec. III—VII e.n. de la Piatra Frecăței, r. Hîrșova, urmăresc de data aceasta, pe de o parte, lămurirea problemelor legate de continuitatea populației dacice în timpul stăpînirii romane, de trăsăturile economice, sociale și politice ale stăpînirii romane în raport cu populația locală și lupta acesteia din urmă și a triburilor înrudite dinafara graniței imperiului împotriva exploatării romane. Rezultatele nu au întîrziat să se arate: continuitatea populației dace *sub* stăpînirea romană a fost dovedită mai ales prin săpăturile făcute în cimitirul autohton din sec. II și III e.n. de la Soporul de Cîmpie, r. Turda. Pe de altă parte, un deosebit accent se pune pe sevizarea faptelor putînd dovedi persistența daco-romană (a elementelor romanizate) în perioada după retragerea aureliană (persistență dovedită recent arheologic într-un caz tipic prin reanalizarea unor descoperiri mai vechi de la Apulum (Alba Iulia), arătîndu-se prezența acolo a unei populații romanizate pînă către anul 400 e.n.). Se urmăresc, de asemenea, componența etnică și rolul populațiilor « barbare » pătrunse în vechile provincii romane după retragerea trupelor imperiale, noile forme de economie și de organizare socială care se dezvoltă în condițiile date și nu mai puțin prezența și acțiunea în continuare a statului sclavagist roman în descompunere la nordul Dunării.

Din acest ultim unghi de abordare a cercetărilor arheologice privind sclavagismul roman, este evident că se caută așezarea pe temeiuri mai solide și pe poziții mai juste a cercetării epocii prefeudale; cunoașterea condițiilor în care a sfîrșit stăpînirea romană din Dacia și a soartei ulterioare a vechilor centre romane sînt menite desigur — în lumina noilor concepții — să clarifice de data aceasta — pentru că vechile cercetări au neglijat în foarte mare măsură aceste aspecte — configurația etnică și condițiile economice și sociale ce s-au creat pe teritoriul țării noastre în perioada ce a urmat eliberării Daciei.

Există așadar suficiente motive, care impun continuarea și intensificarea săpăturilor arheologice și a studiilor istorice referitoare la perioada stăpînirii romane pe teritoriul țării noastre.

Ancorarea precisă și fermă a perioadei de stăpînire romană în Dacia și în Dobrogea de istoria anterioară — care culminează în statul incipient dac și lupta lui Decebal — și de cea ulterioară, în care iau naștere premisele orînduirii feudale și se petrec procesele decisive ale formării poporului român, situează pe de o parte perioada amintită în contextul istoric real, definindu-i just proporțiile, iar pe de alta deschide perspectivele necesare pentru o abordare fructuoasă a continuității daco-romane și a începuturilor îndepărtate ale feudalismului pînă la venirea slavilor.

Perspectivele amintite sînt însă strîns legate de procesul lichidării stăpînirii romane în Dacia, nu numai prin latura romană a sa, ci și prin cea « barbară ». Criza sclavagismului roman și atacurile « barbarilor » sînt cei doi poli ai depășirii orînduirii sclavagiste în Europa. La noi, sectorul « barbar » a fost reprezentat dintru început de masele de daci « liberi », rămași în afara provinciilor tăiate de romani în vechiul teritoriul dacic. Încă din a doua jumătate a sec. III e.n., în preajmă își fac apariția și alte neamuri, în principal sarmați și germani răsăriteni (goți) deocamdată; grupuri din aceste populații pătrund chiar în teritoriul dacic. Într-un fel, încă de atunci începe perioada migrațiilor în aceste părți ale Europei.

Se poate spune fără exagerare că una din cele mai proeminente realizări ale arheologiei romînești din anii puterii populare este aceea de a fi creat, din timp și răslețe începuturi, și arheologia perioadei migrației popoarelor. Lăsînd la o parte preocupările mai vechi sau mai noi ale unor învățați străini, de fapte și documente țînînd de această perioadă de pe teritoriul țării noastre și referindu-ne, cum este firesc, la activitatea de cercetare în teren, de căutare sistematică și descoperire de noi documente arheologice și la elaborarea unei periodizări și interpretări istorice, se poate spune că o arheologie prefeudală a început să existe efectiv la noi în țară de-abia în acești ani. Studiile lui C. Diculescu din anii 20 ai secolului nostru — întemeiate în primul rînd pe texte scrise și pe speculații lingvistice —, comentariile lui I. Andrieșescu din aceeași perioadă (*De la preistorie la evul mediu!*), ca și unele considerații mai mult intuitive ale lui Pârvan, nu au putut înlocui nici o clipă o activitate de cercetare arheologică sistematică și amplă, orientată asupra unor probleme precis formulate și condusă consecvent — așa cum a avut loc în anii construirii socialismului.

Un impuls deosebit au căpătat aceste cercetări în urma sarcinii trasate de Congresul al II-lea al P.M.R. ca pe lingă elaborarea tratatului de Istoria Romîniei să se păsească la studierea și rezolvarea problemei formării limbii și poporului român. Comisia specială « pentru studiul formării limbii și poporului român » înființată în 1956 pe lingă Prezidiul Academiei R.P.R., alături de cercetările de caracter lingvistic, toponomastic, antropologic și etnografic, a pus un accent deosebit pe intensificarea și sistematizarea cercetărilor arheologice referitoare la faimosul « mileniu întunecat » din istoria poporului român (de la retragerea aureliană pînă la apariția în lumina textelor scrise a primelor formații statale feudale romînești). Rezultatele înregistrate pînă în prezent în cadrul unei activități de cercetare în teren și de valorificare

a tuturor datelor deja cunoscute, au fost comunicate numai parțial, în rapoarte preliminare, și au fost, în măsura în care au fost deja elaborate, sintetizate în partea a IV-a a volumului I al tratatului de *Istorie a României*. Publicații largi și complete sînt în curs de întocmire și vor fi tipărite începînd din 1960.

Și de data aceasta, spațiul neîngăduind nici măcar o simplă enumerare completă a numeroaselor lucrări de descoperire efectuate sau a studiilor în tocmitate, se impune o mărginire la menționarea rezultatelor de interes istoric mai importante. Continuitatea locuirii populațiilor dacice în teritoriile neocupate de romani în secolele II și III e.n. a putut fi stabilită prin studierea tezaurilor monetare din Moldova și a fost confirmată pentru secolul III prin identificarea în 1949 a culturii de la *Poienestii* (r. Vaslui), urmată de alte descoperiri care arată desimea populației dacice (carpice) în această parte a țării și prosperitatea ei. În Muntenia, descoperirile din 1958 de la București-Militari și Chilia, r. Vedea, ca și din alte puncte, au dovedit același lucru.

S-a stabilit apoi că triburile nomade sarmatice nu au pătruns la apus de Prut decît începînd din a doua jumătate a sec. III e.n., în timp ce goții nu se stabilesc aici decît aproximativ de la anul circa 300 e.n. De deosebită importanță este însă descoperirea, — pentru întia dată fundamentată precis arheologic —, că întins răspîndita cultură materială caracteristică în secolele III—IV e.n. pentru spațiul dintre Don și Carpații apuseni, cunoscută pe teritoriul Uniunii Sovietice sub numele de cultura Cerneahov, iar la noi sub cel de Sintana de Mureș, și asupra căreia s-au făcut variate supoziții (gotică, slavă, dacică, sarmatică, sau comună tuturor), este prezentă în sec. IV e.n. pe teritoriul țării noastre în două variante, dintre care una aparține în mod cert populației localnice dace (săpăturile de la Spanțov, dar mai ales cele de la Olteni, r. Olteni și altele). Recent lucrul s-a confirmat și pentru partea de răsărit a Transilvaniei (la Reci, r. Sf. Gheorghe). Arheologia a reușit așadar să stabilească, dincolo de orice îndoială, existența în continuare pînă la fimele sec. IV e.n., și a vechii populații băștinașe dace și rolul în consecință mai redus al populațiilor alogene aflate în migrație.

În legătură cu problema continuării procesului de răspîndire a limbii și civilizației romane la nord de Dunăre și după retragerea aureliană, deci a axului de romanizare pe care l-a constituit Dunărea de la Baziaș pînă la vărsare, pe ambele maluri ale ei, săpăturile reluate de la Celei (Sucidava) continuă încă a servi drept pilot, dar șantierul de la Barboși-Șendreni s-a și alăturat cu unele rezultate noi (prezență romană pînă în sec. IV e.n.!) la adîncirea acestei probleme. Este desigur oportun ca astfel de cercetări să se facă și în alte puncte potrivite de pe malul de nord al Dunării și există condițiile ca ele să înceapă cînd.

Invazia hunilor din 376 e.n., atacurile și dominația lor pînă la 454 e.n., instalarea după 454 a unei dominații gepidice în Transilvania, au creat o situație nouă în spațiul carpto-dunărean, care a pus cercetării arheologice probleme deosebit de grele. Săpăturile de pe marele șantier de la Morești, întregite cu cele de la Porumbenii-Mici, r. Cristurul Secuiesc, ca și cu cele din alte puncte din Transilvania (mai ales de la Bratei, r. Mediaș) au pus în evidență existența în Transilvania în perioada dintre circa 400 și 630 e.n. a unei populații relativ numeroase, a cărei cultură materială continuă tradițiile locale din sec. IV e.n. și care, dată fiind răspîndirea ei densă în toată provincia, nu poate fi socotită în întregime de origine germanică (gepidică). Economia ei era întemeiată pe

agricultura cu plugul cu brăzdar de fier și pe păstorit. În cuprinsul acestui grup trebuie căutate și elementele daco-romane rămase aici după retragerea aureliană și a căror prezență pină către anul 400 e.n. a fost — după cum s-a amintit — demonstrată arheologic.

Cercetările de la Morești, ca și descoperirile din alte puncte, au precizat așadar «greutatea specifică» a prezenței gepizilor în Transilvania și rolul lor de populație suprapusă. S-a stabilit de asemenea că stăpînirea avarică (după anul 568 e.n.) s-a exercitat de asemenea în mare măsură de la distanță, podișul Transilvaniei nefiind ocupat efectiv de către acești păstori războinici asiatici, care au trimis aici doar temporar unele detașamente.

În provinciile extracarpătice ale țării noastre situația pină la venirea slavilor (începînd din a doua jumătate a sec. VI e.n.) nu a fost încă sesizată în mod clar, dar descoperirile de la Sărata Monteoru, despre care se va vorbi imediat, confirmate de altele recente de la Ipotești, r. Slatina, București—Ciurel și Cîndești, r. Buzău, demonstrează măcar indirect deocamdată persistența populației băștinașe stabile în timpul dominației hunice și după aceea, pină la venirea slavilor.

Identificarea pe cale arheologică a celei mai vechi locuiri slave pe teritoriul R.P.R. reprezintă și ea unul din cele mai importante și răsunătoare succese ale activității arheologice romînești din anii puterii populare și subliniază totodată marele pas înainte făcut de cercetarea istorică la noi în țară. Trebuie amintit că nu se cunoștea înainte nici un singur obiect, de orice natură ar fi fost el, care să poată fi atribuit cu certitudine slavilor. Astăzi țara noastră stă, în ceea ce privește cercetarea celei mai vechi culturi materiale din perioada de expansiune a triburilor slave (sec. VI—VII e.n.), în fruntea țărilor prietene din jur, prin cercetarea în întregime a marelui cimitir slav arhaic de incinerare de la Sărata Monteoru (1580 de morminte cercetate) și prin descoperirea așezărilor slave din aceeași vreme de la Suceava. În același timp, la Sărata Monteoru s-a putut stabili, pe baza contactelor culturale ce se reflectă în obiectele descoperite, și prezența unei populații locale cu care slavii au intrat în contact aici și care, după elementele identificate, se arată a fi descendentă din cea din sec. IV e.n.

Prezența slavilor este atestată în Transilvania începînd de-abia din sec. VII e.n., și a fost documentată arheologic deocamdată prin mormintele tumulare descoperite și cercetate la Someșeni, r. Cluj și Nușfalău, r. Șimlău, ambele aparținînd sec. VIII e.n. În Muntenia și Moldova, prin săpăturile de la București, Hlincea, Spinoasă și Dănești, regiunea Iași, ca și prin numeroase alte descoperiri, resturile materiale ale prezenței slavilor au fost urmărite de-a lungul secolelor VII—IX e.n. Cercetarea arheologică a prezenței slavilor pe teritoriul R.P.R. și a rolului lor în formarea poporului român este în curs de desfășurare și o dată cu o și mai mare intensificare a investigațiilor arheologice este de așteptat să ducă la rezultate de importanță covârșitoare.

Săpăturile executate stăruitor în cimitirele slave de incinerare din secolele IX (?)—X e.n. de la Satul-Nou, r. Adamclisi, la care s-au adăugat cele din cimitirul înrudit de la Histria și descoperirile de la Castelu, r. Medgidia, precum și cele recente din stînga Dunării, la Chișcani, r. Brăila, au înfățișat dezvoltarea tirzie a grupurilor slave din aceste regiuni și au apropiat de înțelegerea noastră aspecte importante ale procesului de simbioză, de conviețuire, a slavilor cu o populație care la data aceasta poate fi considerată drept proto-romînească.

În adevăr, prin săpături programate de asemenea de « Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român » și continuate mai mulți ani de-a rândul mai ales la Dridu, r. Urziceni și Bucov, r. Ploiești, s-a identificat, circumscris și datat exact pentru întâia dată cultura materială de tip *Dridu*, ale cărei caractere, răspîndire și elemente genetice îndreptățesc atribuirea ei unei populații proto-românești aflate în contact cu grupuri slave.

De o importanță decisivă în stabilirea acestor date au fost săpăturile de mare amploare și îndelungate care s-au executat în centrele romano-bizantine de pe malul drept al Dunării, la Garvăn (Dinogetia), Capidava și la Gallița (Păciul lui Soare), r. Adamclisi. Răspîndirea densă a așezărilor culturii *Dridu* mai ales în sudul Moldovei, Muntenia și Oltenia, ca și în dreapta Dunării, în Dobrogea și Bulgaria de nord-est, determină menținerea stăruitoare a axului cercetărilor privind această perioadă și aceste probleme pe axul Dunării, cu regiunile limitrofe de pe ambele maluri. Va fi însă necesar ca cercetările referitoare la cultura *Dridu* să se extindă și în Transilvania, unde la *Blindiana* (pe Mureș) r. Orăștie, cultura *Dridu* a fost deja identificată, în timp ce în răsăritul provinciei, în raionul Sf. Gheorghe de ex. — unde nu există resturi *slavo-maghiare din secolele XI—XII e.n.* — elemente înrudite cu cultura *Dridu* s-au descoperit deja. Descoperirea și cercetarea în parte a cimitirului de înhumăție de la Sultana, r. Oltenița, ca și a celui de la Ciurbrud, r. Aiud, de caracter creștin în parte, și în mare măsură legate de cultura *Dridu*, sînt menite, pe măsura continuării lucrărilor, să ducă la o și mai diferențiată interpretare istorică a acestor date arheologice cu totul noi și deosebit de relevante pentru formarea poporului român. Faptul că astăzi se poate vorbi, în cadrul unei ipoteze întemeiate științific, despre o cultură materială proto-românească din sec. X e.n., măsoară mai exact decît orice alt criteriu, distanța care separă stadiul în care se găsea arheologia românească înainte de 23 August 1944 și cel în care ea se află astăzi. Arheologia a desțelenit un nou domeniu, în care întinericul istoric, cauzat de lipsa știrilor scrise sau de opacitatea lor, a început a fi treptat risipit și a dezvăluit unele luminișuri nebănuite pînă de curînd. Posibilitățile create acum arheologiei românești i-au îngăduit să străbată și în acest domeniu — deschis înainte tuturor speculațiilor și aprig disputat de teorii total contradictorii — o cale care poate pe drept uimi pe cel ce-și aruncă o privire înapoi, către punctul de pornire.

*

Aceleași condiții au determinat — după cum s-a menționat deja — și punerea pe baze noi, ca și dezvoltarea la dimensiunile corespunzătoare, a arheologiei orînduirii feudale din țara noastră. Prin deschiderea în 1950 a primului șantier arheologic feudal din România, cel de la Suceava, ale cărui lucrări continuă și astăzi în ritm neobosit, arheologia s-a alăturat și în acest domeniu celorlalte discipline istorice și a început să dea o contribuție esențială la cunoașterea mai exactă, mai adîncă și mai multilaterală a vieții feudale din aceste locuri. Orientate deopotrivă către obținerea unor noi date și informații, ca și către realizarea unei periodizări întemeiate pe observații precise a diferitelor elemente materiale ale civilizației feudale moldovenești din secolele XIV—XVII e.n., urmărind nu mai puțin precizarea metodelor de investigație și formarea unor cadre pregătite de arheologi feudali. săpăturile de la Suceava, — care au fost urmate în Moldova de numeroase altele (de ex. la Cetatea

Sucevei, Putna, Piatra Neamț, Vaslui, Birlad etc.) — au lămurit temeuriile vechi și prefeudale ale feudalismului moldovean, au precizat conținutul și evoluția aspectelor materiale ale acestuia, au adus numeroase informații noi cu privire la viața de curte, de țîrg și rurală din secolele amintite și sînt menite, pe măsură ce vor fi valorificate, să pună pe baze cu totul noi studiul activităților meșteșugărești. Relațiile de producție feudale, acțiunea luptei de clasă, rolul esențial al maselor muncitoare în desfășurarea procesului istoric, toate aceste aspecte ale vieții societății feudale din Moldova capătă în lumina materialelor și datelor arheologice contururi mai precise și orientează concret interpretarea documentelor scrise.

Pe baza experienței și rezultatelor înregistrate de activitatea arheologică din aria feudalismului moldovean a devenit posibilă deschiderea unui nou mare șantier feudal și în Muntenia, la Tîrgșor, r. Ploiești. Lucrările preliminare executate acolo în ultimii ani, în colaborare cu Muzeul regional Ploiești, au dus deja la rezultate importante, pe cale de a fi dezvoltate. Paralel s-au executat cercetări arheologice de întindere mai restrînsă și la alte obiective feudale din Muntenia și Oltenia. În planul pentru anul 1960 s-au programat, ca o manifestare a începutului de maturizare a arheologiei feudale romînești, și primele lucrări de explorare în două importante obiective din Transilvania — Biharia și Cenad — unde vor fi de urmărit probleme istorice de capitală importanță în legătură cu începuturile feudalismului romîno-slav și ungar.

În domeniul arheologiei feudale, ca și în celelalte, formularea științifică a problemelor pe baza metodologiei marxiste, urmărirea elementelor fundamentale ale vieții istorice — dezvoltarea forțelor de producție și transformarea corespunzătoare a relațiilor de producție — organizarea lucidă în funcție de obiectivele urmărite și alocarea mijloacelor materiale corespunzătoare, au determinat un salt care a așezat arheologia feudală romînească pe un loc de cinste în cuprinsul științelor istorice din țară și din străinătate.

*

Trecerea sumară în revistă a realizărilor arheologice romînești în anii regimului democrat-popular nu ar cuprinde toate elementele care să prilejuiască o judecată de ansamblu, dacă nu s-ar adăuga și mențiunile necesare cu privire la alte aspecte ale acestei activități, decît acele legate nemijlocit de procesul însuși de cercetare. Printre acestea trebuie relevată, măcar pe scurt, acțiunea de *păstrare*, de consolidare și apărare de distrugerii, ca și de valorificare pe planul educării și cultivării maselor largi, a monumentelor în genere, și în special a celor pe care marile săpături arheologice întreprinse le-au scos și le scot neconținut la iveală. Printre acestea sînt multe care prin natura lor nu se distrug în mod necesar cu prilejul cercetării științifice, ci se dezvelesc numai și reclamă măsuri de conservare. Este un domeniu care ține organic de cercetarea arheologică în teren și în care nu se făcuseră la noi în țară decît încéputuri timide (la Histria, Capidava, Turnu-Severin, la cetatea dacică de la Costești, la Sarmizegetusa și în alte puține locuri). În anii puterii populare această latură a fost mult dezvoltată și astfel se pot înregistra marile consolidări și restaurări de la Grădiștea Muncelului, Histria, Suceava, mai recent la Constanța și Mangalia, — precum și — un pas mai departe — crearea unor rezervații arheologice cu amenajări complexe (ca cele de la Grădiștea Muncelului sau de la Constanța și Mangalia; încéputuri s-au făcut și la Suceava și în alte locuri), menite să deschidă monu-

mentele respective circulației turistice. Și pe calea aceasta, circuitul se închide, bunurile științifice și culturale obținute prin activitatea arheologică se întorc la popor, acela care prin munca sa creează condițiile și mijloacele descoperirilor.

Un alt progres însemnat este cel realizat prin, am putea spune, răspîndirea, popularizarea preocupărilor și activității arheologice în țara noastră. Dacă în condițiile regimului burghezo-moșieresc, difuzarea activității de explorare arheologică a țării nu putea duce și nu a dus de cele mai multe ori decît la diletantism, jaf și distrugerii, astăzi, în urma creării unei rețele de muzee regionale și raionale, cu un personal calificat și cu sarcini active din ce în ce mai bine conturate în domeniul investigației științifice, cercetarea arheologică tinde să devină o activitate de masă, organizată și dirijată de cel mai înalt for științific al țării, — Academia R.P.R. Au devenit din ce în ce mai numeroase muzeele locale, care, în colaborare și sub îndrumarea Institutului de arheologie sau a filialelor Academiei, participă cu mijloace regionale sau raionale și cu personalul lor științific la marea campanie de explorare arheologică a țării. Această formă de activitate, care creează pe tot întinsul țării noi și noi focare de cercetare arheologică organizată, e pe cale de a se generaliza. De aceea, dacă cităm aici cu precădere muzeele regionale din Constanța, Deva și Sf. Gheorghe, cele raionale din Călărași și Piatra Neamț, muzeele din Galați și Brăila, muzeele regionale Ploiești, Pitești, Alba Iulia și Bacău, fără a uita pe cele de la Oradea Mare, Arad, Timișoara și Lugoj, o facem numai pentru a sublinia vechimea preocupărilor și volumul activității depuse în colaborare cu organele Academiei R.P.R. și nu pentru a ignora sau minimaliza eforturile multor altor muzee care s-au încadrat deja și ele în această activitate. Ca urmare, secțiile istorice ale muzeelor locale tind să reflecte în chip mai bogat și mai complet evoluția culturii materiale din regiunile și raioanele respective, sporesc patrimoniul științific și cultural al țării și devin organe mai eficiente de răspîndire a științei și culturii în mase.

Un ultim aspect al activității arheologice românești din anii puterii populare, care trebuie să ne rețină atenția, este acela care privește valorificarea științifică și difuzarea rezultatelor acestei activități. Constatarea că s-au tipărit și difuzat în acești ani (în tiraje constituind ele înșile ceva cu totul nou) mai multe lucrări de arheologie decît în toate perioadele anterioare de dezvoltare a arheologiei românești, oricît de impresionantă ar fi ea, nu este singură de natură să definească just situația pe acest tărîm. Problema este dacă cele douăzeci de volume din revista *Studii și cercetări de istorie veche*, cele șase volume masive de *Materiale și cercetări arheologice* (un al VII-lea fiind în curs de apariție), monografiile arheologice redactate și editate pînă în prezent (*Piatra Roșie, Hăbășești, Histria, Izvoare, Capidava* etc.), ca și alte numeroase publicații editate de filialele Academiei sau de alte instituții centrale sau regionale, laolaltă cu cele trei volume ale revistei în limbi străine *Dacia* — apărute pînă în prezent, sau pe punctul de a ieși de sub presă, reflectă în chip suficient și au valorificat deplin din punct de vedere istoric uriașa bogăție de fapte și date noi scoase la iveală. Chiar dacă ținem seama și de lucrările de detaliu sau monografice redactate și aflate în pregătire la diferite edituri și de împrejurarea că s-au realizat condițiile ca începînd din anul 1960 centrul din Iași să-și intensifice, în cadrul unei reviste proprii, această activitate — Clujul urmînd de asemenea să editeze în curînd un anuar propriu — nu putem ocoli constatarea

că valorificarea pe calea studiului și a publicării rezultatelor cercetărilor arheologice nu a ținut pasul cu ritmul descoperirilor. La aceasta se adaugă și o grea moștenire transmisă de regimurile trecute, cînd din cauza greutăților existente atunci majoritatea recoltelor arheologice au rămas nepublicate.

De asemenea, nu trebuie neglijat faptul că acțiunea energetică de editare a revistelor anuale sau a culegerilor cu o periodicitate regulată au mijlocit în țara noastră o comunicare oarecum la zi, de caracter preliminar, a rezultatelor activității arheologice curente.

Nu este totuși mai puțin adevărat că sarcina de a pune cît mai neîntîrziat și cît mai complet în circulația științifică internă și internațională a acestor rezultate nu a atins la noi acel grad de proporționalitate și promptitudine, ca de pildă în Uniunea Sovietică sau în R. S. Cehoslovacă. Recunoscîndu-se că nu este suficient să se constate nivelul necorespunzător al valorificării materialelor arheologice și să se preconizeze doar depășirea impasului, ci că trebuie realizate condițiile necesare și să se aplice în practică măsuri concrete și eficace, problema este studiată în momentul de față sub toate aspectele ei și nu există nici o îndoială că va fi rezolvată astfel încît, atît publicarea rapoartelor definitive și complete sau a unor monografii asupra săpăturilor de pe marile șantiere arheologice din anii construirii socialismului și asupra celor din perioada anterioară, cît și întocmirea unor *studii de sinteză arheologică și istorică* asupra unor categorii de materiale sau complexe culturale, care să îmbrățișeze întreaga răspundere a acelor categorii sau complexe de pe teritoriul țării noastre, independent de proveniența și «starea civilă» a materialelor respective, să se desfășoare într-un ritm corespunzător cu cel al celorlalte activități arheologice din țara noastră. Antrenarea judicioasă a cadrelor tinere formate între timp, într-o muncă de colaborare cu cadrele mai vîrstnice și în acest domeniu al valorificării, cu care prilej transmiterea experienței de la o generație la alta să se facă în procesul unei munci comune și competent îndrumate, va da fără îndoială rezultate importante.

Va fi de asemenea necesar, atît pentru o valorificare mai promptă și de caracter preliminar a numeroaselor date arheologice care se culeg curent, cît și pentru a crea o tribună la care, alături de cercetătorii mai vîrstnici cadrele tinere să aibă un acces mai ușor, mai rapid și mai corespunzător gradului lor de pregătire, să se editeze o revistă cu o apariție mai frecventă (trimestrială de pildă), după modelul «scurtelor comunicări» (*Kratkie Soobșcenia IIMK*) din Uniunea Sovietică sau al revistei *Arheologické Rozhledy* din R. S. Cehoslovacă.

În felul acesta, aducîndu-se și valorificarea materialelor la nivelul pe care l-au atins și celelalte forme de activitate arheologică rominească în anii scurși de la eliberarea patriei noastre, se poate năzui cu încredere la un și mai mare progres în acest domeniu, progres pe care metodologia marxist-leninistă, ca și grija, sprijinul material și îndrumarea necontenită acordate de către Guvernul Republicii și Partidul Muncitoresc Român acestei discipline istorice, îl îndreptătesc și îl reclamă.

ION NESTOR